

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, КРИМІНОЛОГІЯ, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/39221559>

Абу Еласал А. О.,
аспірантка кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

АНАЛІЗ СФЕР КОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМІВ ПРОТИДІЇ З УРАХУВАННЯМ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

ANALYSIS OF THE SPHERES OF CORRUPTION ACTIVITIES IN UKRAINE AND STRATEGIC APPROACHES FOR COMBATING THEM, CONSIDERING INSIGHTS FROM INTERNATIONAL EXPERIENCES

Стаття присвячена розгляду ключових аспектів легалізації доходів, що походять від корупційної діяльності. Слід відмітити, що у даній статті проводиться аналіз проблеми корупції як серйозного соціального явища, яке має негативний вплив на розвиток суспільства. У статті проаналізовано позитивний досвід та розвиток нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання корупційним явищам протягом останнього десятиліття. Автор визначає основні сфери, у яких може відбуватися цей процес, звертаючи увагу на кілька важливих сфер господарської діяльності як відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у оборонно-промисловому комплексі, у сфері охорони здоров'я та державного управління. Також висвітлено проблеми, які виникли внаслідок легалізації доходів від корупційної діяльності в період воєнного положення країни.

У статті висвітлені уразливі точки у системі українського законодавства та запропоновані конкретні заходи для запобігання та припинення легалізації корупційних доходів. Особлива увага приділяється міжнародному контексту проблеми, а також розглядається позитивний досвід інших країн для протидії легалізації (відмивання) доходів від корупційної діяльності.

Крім того, стаття акцентує важливість українського законодавства у боротьбі з корупцією. Висвітлені антикорупційні норми та закони, які знаходяться на етапі проекту, як ключові інструменти для зміцнення боротьби з цією соціальною проблемою. Особливу увагу приділено питанням міжнародного співробітництва та перенесення передового досвіду інших країн на конкретні умови в Україні. Завдяки цьому підходу, стаття спрямована на створення комплексних рішень для протидії корупції та легалізації її доходів в українському суспільстві. Також підкреслено, що Українське законодавство є важливим інструментом у протидії корупції, включаючи антикорупційні норм та закони, які перебувають на стадії розробки.

Ключові слова: *корупція, відмивання доходів, корупційні ризики, охорона здоров'я, державні службовці.*

The article critically examines various dimensions associated with the legalization of income originating from corrupt activities. It conducts a thorough analysis of corruption as a profound societal phenomenon, shedding light on its detrimental effects on overall societal development. Throughout the piece, there is a detailed exploration of the positive trends and developments in legal frameworks established over the past decade to counteract corruption.

The author identifies key areas where this process of income legalization may unfold, with a specific focus on economic sectors such as money laundering in defense industries, healthcare, and public administration. The article also addresses the challenges arising from the legalization of corrupt income during periods of national emergency.

A careful examination of vulnerabilities within the Ukrainian legal system is presented, accompanied by concrete recommendations for proactive measures to prevent and curb the legitimization of corruptly acquired income. The article underscores the pivotal role of Ukrainian legislation in the ongoing fight against corruption, highlighting anti-corruption norms and laws as crucial tools.

Moreover, the article highlights the importance of international collaboration and the adaptation of successful strategies from other countries, all with a humane perspective. The ultimate goal is to develop comprehensive approaches for combating corruption and preventing the legitimization of illicit income, understanding the unique societal context of Ukraine.

Key words: *corruption, money laundering, corruption risks, health care, public servants.*

Україна серед «корупційних країн» у 2022 році згідно із щорічним рейтингом країн світу, що укладається організацією Transparency International, посіла 116-те місце. Крім того, наша держава отримала 33 бали із 100 можливих в Індексі сприйняття корупції [8]. Для порівняння у 2022 році Україна мала 32 бали, а у 2014 році ми знаходилися на 142 позиції зі 175 держав.

Як соціальне явище, корупція сьогодні є серйозним викликом для будь-якого суспільства. Корупцію можна вивчати або як соціальне явище – тобто корупцію, яка конкретно проявляється і спостерігається в низці соціальних практик, відносин і мереж – або, як пропонує Ян Робінсон, як правову конструкцію – тобто корупцію як сукупність поведінкових актів, визначених і кваліфікованих законом як корупційні (а отже, злочинні та незаконні) [2].

Корупція проникає в найважливіші сфери суспільства, надаючи можливість здобути контроль над фінансово-промисловими групами та, навіть, окремими галузями економіки, а також лобіювати свої інтереси в законодавчих та виконавчих органах, включаючи органи державного управління та місцевого самоврядування.

Найнебезпечніше є те, що зрощування злочинних елементів з державними структурами призводить до того, що чиновники використовують своє становище передусім для особистого збагачення або іншими словами здійснюють торгівлю своїми службовими повноваженнями. Корупційні взаємовідносини у діяльності державних чиновників стають складовою частиною кримінального бізнесу.

Так, проблема полягає у тому, що в Україні «процвітає» легалізація (відмивання) доходів, отриманих від корупційної діяльності. Службові особи, користуючись своїм становищем, беруть «хабарі» та намагаються узаконити неправомірну вигоду. Це і є, так звані, джерела для легалізації. Ця проблема має загальносуспільний вимір, оскільки корупція є загрозою для розвитку держави та правопорядку, і вимагає системного підходу до виявлення та протидії цим проявам.

Детальний розгляд основних джерел легалізації корупційних доходів надає можливість визначити уразливі точки у державній систе-

мі управління та розробити ефективні заходи їхнього запобігання та припинення. Аналіз цієї проблематики також дозволяє зрозуміти міжнародний контекст легалізації доходів від корупції та використовувати найкращий досвід інших країн для вдосконалення внутрішніх механізмів контролю та правового регулювання.

Зокрема, аналіз основних джерел легалізації корупційних доходів в Україні та за кордоном дозволяє виявити прогалини у національному законодавстві, а також визначити шляхи його удосконалення для ефективної боротьби з цим явищем. Також, такий аналіз може сприяти вдосконаленню міжнародного співробітництва у питаннях запобігання та припинення легалізації корупційних доходів через міжнародні канали обміну інформацією.

Українське законодавство має широкий спектр антикорупційних норм – це міжнародні акти, закони України, Укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, а також нормативні та організаційно-розпорядчі документи МВС з питань запобігання корупції. Крім того, в Україні є і закони, які знаходяться на етапі проектів, що в майбутньому регулюватимуть питання запобігання корупційних проявів в країні. Протягом останніх 8 років в Україні було зроблено значний внесок у боротьбу з корупцією. У цьому напрямку прийнято спеціальний антикорупційний закон та низку інших нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання корупційним явищам. Також була схвалена Концепція боротьби з корупцією та введено спеціальну антикорупційну програму. Важливим кроком стало систематичне проведення вищого рівня заходів за участі керівників правоохоронних та інших державних органів, спрямованих на протидію корупційним проявам.

Слід виділити Закон України «Про запобігання корупції», який визначає, що «корупція – це використання посадовою особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи

юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [6]. Для сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективно й дієво запобігання корупції та боротьбу з нею, Україна ще у 2006 році ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції [9]. Крім цих міжнародно-правових актів, Україна дотримується норм Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [10] та Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією [12].

Порівнюючи українське законодавство щодо протидії корупції з нормами США, можна визначити, що Закон України «Про запобігання корупції» надає пріоритет прозорості та відкритості в державних закупівлях, публічній службі та інших галузях, що підлягають регулюванню цим законом у той час, коли в США закони та нормативи спрямовані на забезпечення прозорості в урядовій діяльності та в господарській сфері. Наприклад, Закон «Про відкритість управління» та інші федеральні закони спрямовані на забезпечення доступу громадськості до інформації про діяльність органів влади. Загалом, обидва закони спрямовані на запобігання корупції та забезпечення чесності та етики у владних структурах. Це стосується і контролю, і нагляду, а також відповідальності за вчинення корупційного правопорушення.

Щодо основних джерел для легалізації (відмивання) доходів, отриманих від корупційної діяльності, то пропонуємо їх розглянути в таких сферах господарської діяльності, як відмивання доходів, отриманих від корупційних діянь у оборонно-промисловому комплексі, сфері охорони здоров'я та державного управління.

Повномасштабна війна з російським агресором в Україні розширює фінансові витрати на реформування та розвиток українського оборонно-промислового сектору, а це в свою чергу збільшує ймовірність виникнення корупційних діянь у цій сфері. Наприклад, процедури тендерів можуть стати менш прозорими через конфіденційний характер більшості закупівель, які пов'язані з національною безпекою та підпадають під захист законодавства.

Також важливо відзначити, що у сфері оборонно-промислового комплексу державні заку-

півлі частіше відбуваються не безпосередньо з постачальниками чи виробниками послуг, а через ланцюг посередників. Це, в свою чергу, суттєво підвищує вартість тендерних пропозицій, оскільки кожен учасник ланцюга впливає на «вартість послуги» шляхом лобювання інтересів окремих суб'єктів господарювання в межах своєї доходності.

Відповідно до Закону України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» законодавець виділяє ряд проблем що виникають у ОПК, складова галузь оборони, такі як: непрозоре та неефективне користування та розпорядження землями оборони, об'єктами нерухомості в оборонно-промисловому комплексі; неконтрольоване споживання пального, яке закуповується для потреб Збройних Сил України; закупівля товарів, робіт і послуг оборонного призначення здійснюється в умовах надмірного режиму засекречування та має низький рівень конкурентності, що сприяє зловживанням та необґрунтованим витратам бюджетних коштів; неефективна модель контролю продукції оборонного призначення у процесі виробництва не дає змоги вчасно та у повному обсязі запобігати постачанню бракованих зразків озброєння та військової техніки; корупційні ризики при формуванні і реалізації кадрової політики у сфері оборони, під час призову (прийняття) на військову службу [7].

Також законодавець розглядає стратегію подолання та вирішення цих проблем:

1. Створення системи державного гарантування якості товарів, робіт і послуг оборонного призначення в Україні впроваджує міжнародні вимоги і стандарти оцінювання відповідності системи менеджменту якості виробників, постачальників, які також відповідають стандартам НАТО.

2. Запровадження можливості здійснювати закупівлі не лише за критерієм найнижчої ціни, а й з урахуванням вартості життєвого циклу продукції та інших нецінових критеріїв, необхідних для закупівлі товарів, робіт або послуг, що відповідають потребам Збройних Сил України та інших сил безпеки і оборони.

3. Створення автоматизованої системи обліку та моніторингу використання та якості пального, яке закуповується для ЗСУ.

4. Призначення на посади буде проводитись на конкурсній основі із залученням конкурсних

і атестаційних комісій; впровадження механізмів перевірки доброчесності [7].

Наступною сферою, де є ризики корупційної діяльності, – це охорона здоров'я. Корупційні ризики у діяльності Міністерства охорони здоров'я виникають внаслідок деяких чинників як, недостатній рівень знань апаратом МОЗ України українського законодавства, бажання отримати неправомірну вигоду чи заборонені законом подарунки, недоброчесність державних службовців, наявність у працівників майнового інтересу, відсутність встановленої законодавством прямої відповідальності та не доброчесність відповідальних працівників, неправомірне втручання третіх осіб у процес планування внутрішнього аудиту та підготовка звіту про його результати, непрозорість опрацювання справ хворих, що перебувають на обліку та направлення їх на лікування за кордон. Так виникають корупційні ризики, серед яких можуть бути: складання кошторисів, передача об'єктів державної власності у комунальну, вплив з боку посадових осіб або інших з метою сприяння прийняттю на державну службу близьких їм осіб; отримання неправомірної вигоди за сприяння в успішному проходженні конкурсного відбору, надання посадовою особою переваги суб'єктам господарської діяльності здійснення закупівель лікарських та медичних виробів; недосконалість нормативно-правова база направлення хворих на лікування за кордон [5].

Крім вказаних вище аспектів, відповідно до інформації, наданої Державною службою України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, до факторів, що сприяють корупційним явищам у системі управління охороною здоров'я, віднесено також недостатній рівень доступності, відкритості та прозорості діяльності, зокрема під час проведення державних закупівель. Також, до них відносяться прийняття колегіальних рішень без участі громадськості, встановлення обмежень у тендерних документах (що обмежує кількість потенційних учасників торгів) та направлення на перевірку перед отриманням ліцензій, а також перевірки під одним контролером, що може порушити об'єктивність результатів [3].

Необхідно відмітити, що рівень корупції значно підвищився у цій сфері саме у часи пан-

демії короно вірусу Covid-19. Через це у сфері медичних закупівель та досліджень нових продуктів створилися умови, які призвели до високих ризиків корупції через недостатню прозорість процесу. Адже, збільшився попит на товари та послуги, які необхідні для запобігання поширення хвороби, а також постачання медикаментів.

Так у 2019 році працівники Департаменту по захисту економіки і генеральної прокуратури у Харківській області виявили корупційну схему під час державної закупівлі ліків та лікарських засобів. Схема полягала у тому що, запропонована вартість на лікарські засоби була значною вище, ніж пропозиції інших учасниківта середньої ціни на ринку. До злочинної групи входило декілька взаємопов'язаних підприємств, що займаються оптовою торгівлею лікарськими засобами, які стали переможцями державних закупівель не лише на території Харківської області, а й у інших регіонах країни. Щоб отримати «перемогу» в конкурентних торгах, представники створених компаній налагоджували корупційні зв'язки з муніципальними чиновниками та державними закладами охорони здоров'я, які у разі виконання взаємних домовленостей, отримували від 5 до 25% від загальної договореної суми. Щомісяця сума становила понад 4 мільйона гривень. Крім того, було з'ясовано, що ліки лікарські засоби продавали за завищеними цінами більш, ніж на 40% [1].

Також спостерігається ріст корупції при закупівлі медичного обладнання та ліків, у будівництві та ремонті медичних закладів. Крім того, зросла і кількість неякісних і фальсифікованих медичних виробів, незалежно від того, чи пов'язана вона безпосередньо з Covid-19 чи ні. Включаючи маски для обличчя, дезінфікуючі засоби для рук та діагностичні тести, різні продукти, що використовуються в діагностиці та лікуванні. Вірус спровокував сплеск корупції та хабарів, тому слід розробити надійні та ефективні процеси закупівель. В іншому випадку, корупція в державних закупівлях призведе до марнування ресурсів та потенційно спричинить до проникнення небезпечних продуктів у сектор охорони здоров'я. Таким чином, за надзвичайних обставин державні закупівлі можуть відкри-

вати шлях до зростання корупції, порівняно з нормальними умовами. Попередні приклади демонструють, що корупція та хабарництво при закупівлі медичних виробів і ліків призводять до збільшення їх вартості, поширення низькоякісної та підробленої продукції та труднощів у постачанні цих товарів. Оскільки ціни на медичні товари в закладах охорони здоров'я стають менш стабільними, конкуренція та нагляд зменшуються, а попит на них зростає. Також, надання посадовим особам, які здійснюють закупівлі, можливості негайної купівлі медичних пристроїв та лікарських засобів, може стати причиною ризику корупційних схем. Наприклад, може виникнути ситуація, коли посадовець перешкоджає продажу масок іноземній компанії, яка насправді не існує. Це призводить до значного зростання ціни на маску, навіть у 500% від звичайної ринкової ціни. Також, уряди країн, які придбали тести від іноземних постачальників, можуть виявити, що значна частина їх є непридатними до використання. Подібні випадки сталися у Іспанії та Нідерландах, де закуплені в Китаї продукти не відповідали стандартам якості. Отже, надійна та ефективна система державних закупівель є важливою для забезпечення постачання вакцин, ліків та інших медичних товарів [4].

Корупція в сфері державного управління створює небезпеку для ефективності в управлінні країною. Корупція у державному управлінні може бути використана для лобіювання інтересів олігархічних груп та організованих злочинних угруповань, щоб збільшити свій капітал чи створити умови для його перерозподілу. У відсутності прозорості та відповідальності перед суспільством і громадськістю, апарат державного управління може сприяти поширенню корупції, підтримуючи таким чином корумпованих чиновників та пов'язані з ними комерційні структури, посередників, аудиторів, бухгалтерів, юристів, а також представників ЗМІ.

Так, зазначимо, що саме протекціонізм, або надання переваг на основі особистих зв'язків, сімейних чи дружніх стосунків, є одним із найпоширеніших проявів корупції в державному управлінні.

Для того, щоб викоринити ці джерела для легалізації (відмивання) доходів, отриманих

від корупційної діяльності, треба розробити, так звану «стратегію боротьби», на досвіді іноземних держав.

Розглядаючи практику США, країна має один із найбільших досвідів у боротьбі з корупцією. Це призвело до того, що країна займає 24 місце в світовому рейтингу Індексу сприйняття корупції. Уряд США розпочав активну боротьбу з організованою злочинністю та корупцією понад півстоліття тому. Ключовим фігурантом у цій боротьбі стала «Комісія Цікершема». Її діяльність виокремила основні проблеми, які почали розглядати спеціально утворені робочі комітети та групи, започатковані Конгресом та Главою держави. Головною метою цих спеціалізованих утворень, незалежно від їхньої організаційної структури, стало оброблення різноманітної інформації (статистичної, аналітичної, правової тощо) та розроблення, на основі цих даних, конкретної стратегії протидії злочинності, зокрема корупції. Це включало розробку специфічних методів та прийомів, спроможних позитивно впливати на громадську думку та знизити рівень злочинності [8].

Важливо також звернути увагу на досвід такої країни як Данія, яка продемонструвала найвищі показники у запобіганні та боротьбі з корупцією у 2022 році. Про це свідчать результати, опубліковані Transparency International. Данія вже кілька років поспіль є лідером серед інших країн і має низький рівень корупції. Так, Індекс сприйняття корупції в Данії у 2022 році становить 90 балів зі 100, завдяки чому Данія посідає перше місце серед 180 країн. Варто зазначити, що антикорупційне законодавство Данії складається з декількох законів, які встановлюють відповідальність за корупційні правопорушення. Зокрема, основними законодавчими актами у сфері запобігання корупції є Кримінальний кодекс Данії та Закон «Про боротьбу з корупцією». Кримінальний кодекс Данії визначає корупцію як використання публічної влади з метою отримання особистої вигоди. Це визначення застосовується до всіх сфер життя в Данії і відповідає міжнародним антикорупційним нормам, включаючи випадки, пов'язані з хабарництвом та активними і пасивними незаконними вигодами. Відповідно, датський Закон про корупцію вимагає від державних службовців публічно розкривати свої доходи

та майнові зобов'язання, а також забороняє їм купувати акції іноземних компаній [11].

Регламент парламенту Данії також передбачає, що кожен член парламенту має право отримувати інформацію про будь-якого міністра з питань, що належать до його компетенції [13].

Отже, на нашу думку, протидіяти корупції в Україні треба переймаючи досвід провідних країн, де насамперед видно результат роботи антикорупційних реформ. У кризисний час потрібно приділяти більше уваги господарю-

ючим сферам, адже саме в них спричиняється найбільше корупційних схем, а отже і великий відтік грошей з державного бюджету, що унаслідок впливає на державний лад країни та негативно висвітлює її на міжнародній арені.

Таким чином, в Україні необхідно вдосконалити діяльність органів, які протидіють корупції, а саме – Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України, Національного антикорупційного бюро України, Служби безпеки України, Національного агентства з питань запобігання корупції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Arkusha L., Zagorodniy V., Fedchun N. Corruption schemes while purchasing medicinal products at the expense of state funds in Ukraine. *International Journal of Pharmaceutical Research*. V. 12 (3). Advanced Scientific Research, 2020. P. 1465–1470.
2. Corruption and globalisation: towards an interdisciplinary scientific understanding of corruption as a global crime. *Corruption in the Global Era: Causes, Sources and Forms of Manifestation*. 2019. URL: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10155617/2/Pasculli_Ryder_Corruption%20and%20Globalisation_Pre-proof.pdf.
3. Gallego J., Prem M., Vargas J. F. Corruption in the times of pandemia. *Documentos de Trabajo 18178, Universidad del Rosario*. 2020. URL: https://www.iq.harvard.edu/files/harvard-iqss/files/juan-vargas_corruptioncovid_v2.pdf.
4. Süleyman Dikmen and Hüseyin Güçlü Çiçek. Fighting against Corruption and Bribery in Public Procurements during the Covid-19 Pandemic. *The Ethics of Bribery: Theoretical and Empirical Studies*. 2022. URL: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=162110071127127096079031079085099066004059040068032056094122095028064073085086029007055059004009047058028083021092004068013102107046095015074027081087092006122086001066062066013028122095074096124099081006015114070115010067018020101124123115003084115097&EXT=pdf&INDEX=TRUE>.
5. Аніщенко М. А. Дослідження чинників корупційних ризиків в системі державного та самоврядного управління сферою охорони здоров'я. *Публічне управління і адміністрування*. № 1 (79). 2023. URL: <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/19046/1/4.pdf>.
6. Про запобігання корупції: Закон України, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
7. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>.
8. Індекс сприйняття корупції у світі. *Transparency International Ukraine*. 2022. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2022/>.
9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України від 18.10.2006 р. № 251-V URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
10. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173). Відомості Верховної Ради України від 18.10.2006 р. № 252-V URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
11. Приходько А. Окремі особливості антикорупційної політики Данії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. № 61. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/02/7-1.pdf>
12. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією. *Відомості Верховної Ради України* від 16.03.2005 р. № 2476-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text.
13. Ярошенко, А. С. и Лактіонова, В. В. и Буряк, А. С. Ефективність антикорупційної політики: позитивний досвід зарубіжних країн. *Карпатський правничий вісник*. 2(31). 2020. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2_2020/31.pdf